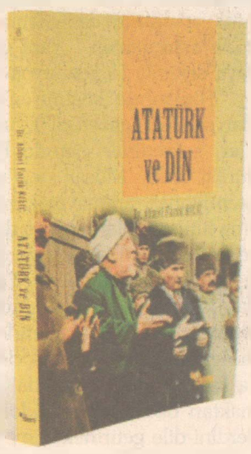

Atatürk, okullarda din eğitimini teşvik ederdi

Tarih kaynakları Mustafa Kemal'i ilk gençlik yıllarında arkadaşlarıyla beraber mahalledeki Kasımiye Camii'nde teravih namazı kılarken gösteriyor. O, bu yıllarda yine Mevlânâ Celaleddin-i Rumi ile ilgilenir ve Mevlevî tekkesini ziyaret ederek semazenleri seyreder. Çanakkale'de ve İstiklal Mücadelesi yıllarında da durum farklı değildir, silah arkadaşları, Atatürk'ün cephede namaz kıldığını ve askerlere namaz kılabilmeleri için yer ve vakit tahsis ettiğini belirtirler.

ABDULLAH YAVUZ ALTUN

"Mustafa Kemal Atatürk'le ilgili yapılan çalışmalarla, Türkiye Cumhuriyeti üzerine yapılan tarihî analizler çoğu zaman birbirine benzer oluyor. 1923 yılında kurulan Cumhuriyet'i, geçmiş bağlarından ayıklayarak değerlendiren yazarlar, çoğu zaman Mustafa Kemal'i de Osmanlı kültüründen bağımsız bir birey olarak ortaya koyuyorlar. Öte yandan, Şerif Mardin gibi Cumhuriyet'in köklerini Osmanlı'nın son yıllarında arayan sosyologlar ise, Mustafa Kemal'in geçmişiyle bağlarını özenli bir biçimde gösterme gayretine giriyorlar. Dem Yayınları bu ikinci yoldan giden ve Atatürk'ün yetiştiği ortamı, sosyal ve kültürel açılımlarıyla birlikte değerlendiren bir çalışma yayınladı. "Atatürk ve Din" isimli kitapta Dr. Ahmet Faruk Kılıç, Atatürk'ün dine bakışını, Namık Kemal'in, Ziya Paşa'nın veya Ali Suavi'nin din algılarından ayrı değerlendirmenin yanlışlığını vurguluyor.

Dr. Kılıç, Jön Türklerin dinle irtibatlarından Mustafa Kemal'in etkilenmeme olasılığını, psikolojiye ve sosyolojiye aykırı görüyor. Türkçe ezan, Türkçe hutbe, kılık kıyafet değişikliği ve dil devrimiyle ilgili pek çok reformun kökenlerini geçmişte bulmanın da mümkün olduğu görüşünde. Atatürk'ün dindar olup olamayacağı ve dini meselelere bakışı kitapta kendi sözleri ve davranışları ile yer buluyor. Evlâd-ı Fatihan toprağı olan Makedonya'da dünyaya gelmiş Atatürk'ün asırlarca dinî ve millî duygularla haşır neşir olduğunu söyleyen Kılıç, psikolojik bir gerçeklik olarak inanç kavramının bilinçaltında yer ettiğini ifade ediyor. Ömrünün son demlerinde bu görüşlerini tamamen değiştirdiğini söylemenin, Atatürk'ü samimiyetsizlikle suçlamak olacağını, fakat buna dair işaretlerin olmadığını da kitapta açıkça belirtiyor. Atatürk'ün bir insan olarak psikolojik ve sosyolojik açıdan dinle ilişkisini irdelemekle doğru tespitlere yaklaşmak daha mümkün görünüyor…

Nasıl bir sosyo-kültürel çevrede büyüdü?

Ahmet Faruk Kılıç'ın anlattığı kadarıyla, her iki dedesi de çevrece dindar bilinen, babası Ali Rıza Efendi'nin eşine hitabında "gülzâr-ı cennetim" gibi dini motifli ifadeler bulunan, annesi mahallece Molla Zübeyde olarak anılan birisidir Mustafa Kemal. İsmi Peygamber Efendimiz'in güzel isimlerinden Mustafa'dır ve annesi Zübeyde Hanım, ona hep "Mustafa'm" diye hitap eder. Doğduğu

dönemde Balkanlar'daki "fetih ruhu" ve mahalledeki Mevlevihane etkilemiştir onu. Tıpkı mahalle arkadaşları gibi Kur'an öğrenmiş, camiye gitmiş, namaza başlamıştır. Zamanla dinî bilgisi ve dine olan alakası dedelerinin iftihar vesilesi dahi olmuştur. Kılıç'ın Ali Fuat Cebesoy'dan aktardığı kadarıyla Harp Okulu'nda da zaman zaman namaz kılar. Sonra lise yıllarında Cebesoy'un babası İsmail Fazıl Paşa'nın konağında kalır bir müddet. Bu konakta, Doğu ile Batı'nın bir sentezini bulacaktır. Kılıç'a göre "askerî okulun pozitivist havasından sıyrılıp, maneviyatla buluştuğu" bir mekândır İsmail Fazıl Paşa Konağı.

İbadet eder miydi?

Dr. Kılıç tarih kaynaklarında, Mustafa Kemal'in ilk gençlik yıllarında Ramazan ayı yaz tatiline denk geldiğinde, arkadaşları ile mahalledeki Kasımiye Camii'nde teravih kıldığını gösteriyor. Bu yıllarda yine Mevlânâ Celaleddin-i Rumi'ye olan ilgisi artar ve Mevlevî tekkesini ziyaret ederek semazenleri seyreder. Çanakkale'de ve İstiklal Mücadelesi yıllarında, silah arkadaşları, onun cephede namaz kıldığını ve askerlerin namaz kılabilmeleri için yer ve vakit tahsis ettiğini belirtirler. Yakınında bulunan insanlardan Hafız Yaşar Okur, onun Ramazan aylarında şehitler için hatim okunmasını rica ettiğini, Cumhurbaşkanlığı konağında gelen misafirler için sahur ve iftar verdirdiğini, Ramazan aylarında saz heyetini konaktan göndererek, kendisinden Kur'an-ı Kerim dinlemeyi tercih ettiğini anlatır.

Dine bakışı nasıldı?

Kurtuluş mücadelesinin başlaması için Anadolu'ya geçtiği sırada, gittiği her beldede dinle ilgili referanslar verir Mustafa Kemal. Bu mücadeleyi "Allah'ın yardımı" ile başlatacağını vurgular. Sadece bu dönemdeki konuşmaları bile Dr. Kılıç'a göre Atatürk'ün dini hassasiyet taşıdığını gösterir. Anadolu şehirlerinde yaptığı konuşmalarda dini ve milli duyguları harekete geçirecek kadar inanmıştır. Sözleri sık sık dualarla ve âminlerle kesilir. Bunun yanında, Allah'ı kutsal ve aklın alamayacağı enginlikte bir varlık olarak tahayyül ettiğini pek çok konuşmasında belirtir. En meşhur konuşmalarından birisinde "Dinsiz bir millet olamaz. Olsa da yaşayamaz." dediği bilinmektedir. Kılıç'ın verdiği ilginç bir bilgi de Halk Fırkası'nın (CHP) kuruluşu esnasında "İslam âleminin bize gösterdiği teveccühe layık olabilmek için Halk Fırkası'nı kuruyoruz." demesidir. Meclis konuşmalarında da sıklıkla, İslam âleminin savunuculuğunu yapar, milletvekillerine İslam âlemiyle ilgili düşüncelerini aktarır.

Ahmet Faruk Kılıç, Atatürk'ün teorik olarak dinin Anayasa'ya girmesini istememektedir. Bunu, Avrupalı bir devlet olmanın şartı olarak görür. Fakat yine de, halkın bunu isteyeceğini düşünerek ilk anayasada "Devletin dini İslam'dır" ibaresini kaydettirir. Halkın dini ve milli duygularının anayasada temsilini "halkın kendi kaderini tayin etmesi" düşüncesiyle kabullenir. Bu sıralarda bazı milletvekilleri, din olarak İslam'ın yerine Hıristiyanlığın yazılmasını uygun görerek, İslam'ın gelişmeye mani olduğunu savunur. Kılıç'a göre Atatürk'ün tavrı nettir: İslam'ın gelişmeye mâni olduğunu değil, aksine İslam'ı yanlış tatbikin ilerlemeye engel olabileceğini söyler. Bu nedenle okullarda dini eğitimin verilmesini özenle teşvik eder. İslam'ın yanlış tanınmasını, yanlış yorumlara mal eder. "İslam en mantıklı ve en tabii dindir" demiştir. Bu nedenle Kılıç, hukuktan eğitime sosyal hayatın her aşamasında, Atatürk'ün İslami uygulamaları değerlendirdiğini savunuyor.

Başörtüsü ve kadın meselesine yaklaşımı nasıldı?

Dr. Kılıç, Atatürk'ün tesettür konusundaki fikirlerinin, bugün sadece peçeyi kaldırttığı şeklinde ele alınmasını eleştiriyor. Oysa kayıtlı birçok konuşmasında Atatürk, İslam kadınının tesettürle de sosyal hayatta yer alabileceğini, bu konuda aşırıya kaçan yahut büsbütün önemsemeyen örneklerin yanlış olduğunu vurgular. Yani onun karşı çıktığı, tesettür konusunda ifrat ve tefrit ölçüleridir. Mustafa Kemal Müslüman kadının, Avrupalı kadından farkı olmadığını, kadınların ilerlemede önemli rolleri olduğunu da belirtir. Kılıç, Atatürk'ün Müslüman kadının eğitimli olmasını istediğini vurguluyor. Müslüman kadının da örf ve geleneği koruyarak, Avrupalı kadınla yarışabileceğini, bunun mümkün olduğunu tekrarlar. Ahmet Faruk Kılıç'ın altını çizdiği nokta, Atatürk'ün medeniyet algısında yatıyor: Ona göre her ülke halkının kendi köklerinden ortaya çıkan bir medenileşme reçetesi vardır. Bu reçetede dini, milli ve geleneksel değerler göz ardı edilemez.

Kılıç'ın Atatürk'ün genel sekreteri Hasan Rıza Soyak'tan aktardığına göre, onun son sözleri "Aleykümesselam" olur. Psikanalitik bakışa göre, bu onun iç dünyasındaki yoğun İslamî geleneği işaret eder. Atatürk ve Din kitabında, Atatürk'ün çocukluğundan itibaren dini ve milli duygularla yoğrulmuş, kültürel olarak da olsa Osmanlı yaşamını beraberinde taşıdığını gözlemliyoruz. Kitaptaki bilgiler ve belgeler ışığında, çocukluk ve ilk gençlik yıllarında daha dindar, olgunluğuna doğru ibadetlerini ihmal etmiş, fakat her daim dine saygılı bir görüntü çiziyor Mustafa Kemal. Kılıç, bu durumun samimiyetsizliğin değil, insanda tabi olan his ve düşünce değişikliklerinden kaynaklandığını söylüyor. Bazı siyasi manevraları göz ardı etmeden, dinin Atatürk'ün algısında hep önemli olduğunun altını çiziyor.

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ